

XII. PIUS PÁPA KARÁCSONYI BESZÉDE

ALEGUTOLSÓ PÁPAI MEGNYILATKOZÁS, főként mikor jó tíz-napi késéssel teljes szövegében is ismeretes lett, nálunk is felkeltette azt az érdeklődést, amellyel a világ legnagyobb része fogadta. Ennek az érdeklődésnek különböző okai jelölhetők meg nálunk. Ilyen ok mindenestre a mostani pápa személye, aki az eucharisztikus világkongresszus alkalmából a magyarság millióiban hódolatot, szeretetet és lelkesedést váltott ki. Azonkívül a magát sok tekintetben mégis csak árvának érző magyarság lelkét bizonyos jóleső tudattal tölti el a gondolat, hogy azon a fontos őrhelyen, amelyet a Vatikán jelent, ma az a pápa áll, aki a magyarságot személyesen ismeri és saját tanúsága szerint becsüli és szereti. De e személyes vonatkozáson kívül az érdeklődést kétségtelenül bizonyos politikai mozzanatok is kiváltották; a beszéd teljes szövege ugyanis feltárta, hogy a pápa olyan elveket szögezett le, amelyek a magyarság létérdekeit is a legközelebről érintik. Ám nem tévedünk, ha az érdeklődés egyik legfőbb forrását egy harmadik mozzanatban látjuk; abban, amelyet XII. Pius 1939 október 20-án megjelent első „Summi Pontificatus“ kezdetű enciklikájában a következőképen jelölt meg:

„Nem kevesen, látva azoknak az emberi törekvéseknek összeomlását, amelyek a vihar lecsendesítésére és elhatárolására irányultak és amely vihar a polgári kultúrát és az emberiséget elpusztítani törekszik — szemeket erős reménységgel irányítják az Egyházra, az igazság és a szeretet e fellegvárára, Szent Péter katedrájára, ahonnan még egyedül lehetséges a vallási és az erkölcsi fegyelem egységének az a visszaállítása, amely más időkben a népek között fennálló viszony békés szűárságát biztosította. Erre az egységre tekintenek hő vággyal, mikor folytonosan tapasztalják azon dolgok esendőségét és hiábavalóságát, amelyekbe valamikor bizalmukat helyezték; ... ez a tőlünk eltávolodott egység nem kevés nemes léleknek a vágya, akik éhezvén és szomjúhozván az igazságot és a békét, Szent Péter székéhez emelik tekintetüket és onnan várnak tanácsot és vezetést. Felismerik a katolikus Egyházban azt, .. hogy az evangéliumi igazsággal az értelmet megvilágítja, az embereket az erkölcsökben vezeti és míg mindenki iránt anyai engedékenységgel viseltetik, azért mégis sziklaszilárd; és a kegyetlen kínzásokat, sőt magát a vértanúságot is vállalni kész, ha valamely ügyet ezen szavakkal kell eldönteni: non licet — nem szabad!“

Az emberek ma újra erősebben szegezik szemüket a Vatikánra, mert, ugyancsak az említett Enciklika szavai szerint, tudják, hogy az Egyház „... fiainak szenvedései és megpróbáltatásai miatt szomorúan, de . . . szilárdsággal száll szembe e feltámadt viharokkal. Mert az az igazság, amelyet ő tanít és a szeretet, amelyet parancsol és gyakorol, az őszinte akarató emberek számára nélkülözhetetlen tanács és segítség lesz akkor, amikor az új világot igazságból és szeretetből kell újra felépíteni; — amikor az emberiség megcsömörlik majd a tévelygés útjától és megundorodik a gyűlölet és az erőszak keserű gyümölcseitől.“

Lehet, hogy sokak számára nem örvendetes és nem kívánatos az a szerep, amelyet így a Vatikán ma sok ember szemében és szívében betölt; de a tények tények maradnak akkor is, ha bizonyos vágyakkal és célokkal nem egyeznek is. „Akinak lelkipásztori hivatásából kifolyólag a szívekbe kell látnia“, — mondja a mostani karácsonyi szózat — „az tudja és látja, mennyi fájdalom és kibeszélhetetlen nyugtalanság gyűl össze a lelkekben;

elvesztik munkakedvüket és életkedvüket, nyugtalanság és aggodalom üli meg a szívüket, elnémulnak és bizalmatlanok az emberekkel és a jövővel szemben. Olyan lelki zavarok ezek, amiket senki sem vehet könnyelműen, aki szívén viseli a népek igazi érdekét és elő akarja segíteni az élet rendes körülményeinek mihamarábbi visszaállítását.“ E tekintetben a tudomásul nem vételt színlelő struccpolitika rendesen véres ellenhatást és bosszút vált ki. A józan eszű embereknek tehát tisztára reálpolitikai megfontolások alapján is örömmel kellene tudomásul venniök, hogy a Vatikán milliók lelkében úgy él, mint az igazság, a jog és a szeretet „anyai engedékenységgű“, de ugyanakkor sziklaszilárd öre. Mert ha az anyagi bizonytalanság súlyos teherpróba és az élet bizonytalansága még súlyosabb, a jogbizonytalanság és az erkölcsi bizonytalanság egyszerűen elviselhetetlen minden igazán civilizált ember számára. Civilizációnk addig lesz európai, addig magasabbrendű másokénál, amíg szilárdan áll az az örhely, mely a jogra, az igazságra és a szeretetre a vértanúi lelkület szilárdságával vigyáz és amikor kell, bátran kimondja: non licet — nem szabad.

A kommentálás megkönnyítése céljából is, először egy olyan részt ragadunk ki a karácsonyi beszédből, amelynek közvetlenül a nemzetközi jog és a politika szempontjából van jelentősége és amely ezért magára voßlja azok érdeklődését is, akik különben a pápaságtól különböző okok miatt távol állnak.

A pápa ebben a részben egy „új rend“-ről beszél, amelynek a háború után létre kell jönnie. Ami természetes is. Az „új rend“ programja ugyanis korántsem mai keletű; jóformán minden háborút egy „új rend“ megalkotásának néha őszinte, gyakran őszinteségnélküli vágyával igazoltak vagy igazolni megkíséreltek. A dolog természetéből folyik az is, hogy minden pusztító háború a jóakarátú emberekben azt a komoly elhatározást érleli meg, hogy egy „új rend“ legalább is azokat az okokat küszöbölje ki, amelyek épp azt a háborút kirobantották. Azonban még az elfogult, sőt a rosszhiszemű ember figyelmét sem kerülheti el, hogy a pápa ötször is hangsúlyozottan egy „az erkölcsi elveken felépülő új rend“-ről beszél; valamint az sem kerülheti el senki figyelmét, hogy a pápa öt pontja az új rendről nem akadémikus jellegű, hanem ellenkezőleg, nagyon is konkrét elgondolásokkal, tervekkel kapcsolatban hűz meg éles elválasztó vonalakat. Kiténik ez a pápa következő szavaiból: „Nem először történnék meg, hogy azok az emberek, akik a háborús győzelem babérjaival való megkoszorúztatást várják, arról álmodoznak, hogy a világnak új rendet adnak, megmutatva azokat az utakat, amelyek az ő nézetük szerint a jóléthez és a haladáshoz elvezetnek. De valahányszor engedtek a kísértésnek és a maguk elképzeléseit rákény szerit ették az emberiségre, — éspedig az igazság és az emberiség ellenére — hamarosan nem kis meglepetésükre meghíusult remények és elvetélt tervek romjai között találták magukat... Ennek a háborúnak a pusztításai sokkal frissebbek, semhogy hozzájuk kellene még adni egy meghíusult és megcsalt béke újabb pusztításait...“

Kiténik ez másodszer a pápa következő szavaiból: „Apostoli küldetésünk tekintélyével felhívjuk az egész földkerekség figyelmét és gondolatait azokra a veszedelmekre, amelyek a (bekövetkezendő) békét fenyegetik.“ És ezért a pápa öt pontja az „új rend“-ről nem más, mint öt pontba foglalt határozott „non licet — nem szabad“. Az ötszörös „non licet“-nek jogi és erkölcsi alapja az a természetjog, amely „a természetes rendbe van írva és amelyen a nemzetközi rend is alapul“. A pápa azt az óhaját fejezi ki, bárcsak ez a természetjog, amely „kitörülhetetlen jegyekkel az emberek szívébe van írva“, annyira tudatosulna is az emberek értelmében és szívében, hogy az „minden nép közvéleményének egyöntetű követelésévé válna“; éspedig

olyan elemi erejű követeléssé, amelyet „senki se merészeljen többé kétségbevonni, vagy kötelező erejét meggyengíteni.“ A természetjog törvényei nem az államtól erednek, nem is tőle kapják kötelező erejüket; sőt az állam felett állnak és minden államnak kötelessége azok tiszteletben tartása és megtartása. Mert a természeti törvény Isten szent és sérthetetlen törvénye.

Az első pont a nemzetek szabadságára vonatkozik. „Az erkölcsi elvekre épített új rendben nincs helye más nemzetek szabadsága, nemzeti integritása és biztonsága megsértésének, bármekkora is legyen a területi kiterjedésük vagy védelmi képességük ... Elvitathatatlan a kisebb népeknek joga politikai szabadságukhoz, valamint ahhoz, hogy az államok közötti konfliktusokban semlegességüket sértetlenül fenntarthatassák, mégpedig a természetjog és a nemzetközi jog szerint, mert csak így érhetik el a közjót és saját népük anyagi és szellemi jólétét.“

E pontnál érdeklődésre tarthat számot a pápa következő közvetett megjegyzése is: „Ha kikerülhetetlen, hogy a nagy államok, nagyobb lehetőségeik és nagyobb hatalmuk alapján állapítsák meg az utat a gazdasági csoportok felállítására maguk között és a gyengébb nemzetek között...“ Nyilvánvaló, hogy a pápa itt az „élettér“ elméleteit érinti; a kezemben levő szöveg¹ eléggé világosan kifejezi, hogy csakis gazdasági élettér hajlandó elismerni, ha ugyan az általa használt „ha kikerülhetetlen“ kifejezés egyáltalán ilyen elismerést tartalmaz, t. i. egy természetes gazdasági törvényszerűség elismerését, mely azonban senkinek jogos gazdasági érdekeit nem sérti.

A második pont a nemzeti kisebbségek védelmét tartalmazza. „Az erkölcsi elvekre épített új rendben nincs helye a nemzeti kisebbségek elnyomásának.“ A természetjog védi a kisebbségek kulturális és nyelvi sajátosságait, védi gazdasági erejüket; ezeket „sem nyíltan, sem csalárd módon“ nem szabad megcsorbítani, akadályozni, megszorítani. A pápa említ még egy harmadik kisebbségi jogot is, és pedig a természetes szaporodás jogát, melyet „tilos korlátozni vagy megszüntetni“. Megdöbbenő, hogy ezt a jogot egyáltalán meg kellett említenie és a világ lelkiismerete elé állítania. Annál inkább megdöbbenő ez, mert a beszéd egész tenorja azt bizonyítja, hogy XII. Pius e „Non licet“-eknek semmiképp sem csupán teoretikus, a jövőben esetleg előfordulható jogtalanságokat tart szem előtt. Abban is egy kisebbségi jog van kifejezve, hogy az állam csak a „többi polgárokéval közös polgári kötelességek teljesítését“ követelheti meg tőlük. Sajnos, arra nézve ezúttal nem kapunk felvilágosítást, hogy a polgári jogok tekintetében helye van-e a különböző kategóriáknak és ha van, vajjon mik azok a „polgári jogok“, amelyeknek egy másod-, sőt utolsó rangú kategóriából sem szabad hiányozniuk. De a pápa más megnyilatkozásai és főképp XI. Pius tanításai alapján nem volna nehéz e pontban is világosságot teremteni.

A harmadik pont egy a mai nemzetközi helyzetben talán legtöbbet hangsúlyozott aktuális kérdést érint és pedig a gazdasági források és a közhasználatra szolgáló nyersanyagok kérdését. A tanítás itt is világos: nem szabad „a természettől kevesebb előnyben részesített nemzeteket“ azokból kizárni. „Ebből a szempontból a legnagyobb vigasztalásunkra szolgál látni annak elismerését, hogy a föld javaiban mindenkinek osztozkodnia kell. És hogy ezt elismerik azok a nemzetek is, amelyek ... abba a kategóriába tartoznak, akik adnak és nem azokéba, akik kapnak.“ Ez nyilvános tudomásulvétele azoknak a többszörösen tett kötelező jellegű ígéreteknek, amelyeket a volt és a mostani angol miniszterelnök, valamint az amerikai elnök tettek a világ nagy nyilvánossága előtt. De a pápa nem titkolja el, elsősorban önmaga előtt, e probléma megoldásának különböző nehézségeit. És ezért hangsúlyozza, hogy ennek a rendezésnek „módszeresen és fokozatosan, a szükséges biztosítékokkal kell megtörténnie és le kell vonni „a múlt mulasztásainak és hibáinak tanulságait“. De a jövő békéjének érdekében ezt a kérdést halaszthatatlanul meg kell oldani, máskülönben a keserű ellentétek el nem kerülhetők, az új konfliktus el nem maradhat. Arról nem nyilatkozik a pápa, hogy ez a probléma tényleges gyarmatbirtoklások által

¹ Sok utánjárás után sem sikerült az Osservatore Romano-nak azt a számát megszerezni, amely a pápa beszédének hiteles szövegét hozta, jöllehet magam is előfizetője vagyok e lapnak.

oldandó-e meg, vagy pedig másnemű, nemzetközileg garantált gazdasági szerződések, illetve rendezés útján.

A negyedik pont tárgya a l e f e g y v e r z é s . „Az erkölcsi elvekre épített új rendben nincs helye sem a totális háborúnak, sem a féktelen fegyverkezésnek ... Szükséges, hogy komolyan és becsületesen végrehajtsák a fegyverkezések fokozatos és egyforma korlátozását. A hatalmas államok túlzott fegyverkezése és a gyenge államok hiányos fegyverkezése között fennálló egyensúly hiánya veszélyt jelent a népek közötti nyugalom és béke megőrzésére.“

E pontnál különös figyelemre tarthat számot a pápának az a megállapítása, hogy a kölcsönös bizalom helyreállításához olyan intézményeket kell teremteni, amelyek „megszerezvén az általános tekintélyt, oda-szentelhecsék magukat annak a legnemesebb hivatásnak, amely egyrészt garantálja az egyezmények őszinte végrehajtását, másrészt elősegíti azok megfelelő revízióját a jog és a méltányosság elvei szerint.“ „Tisztecsés, hatásos és megfelelő eszközöket (talán helyesebben: szerveket) kell létrehozni, amelyek érvényt szereznek a „pacta sunt servanda — az egyezményeket kötelecség megtartani“ elvnek és biztosítják ez elv élő és erkölcsös funkcióját.“ A pápa itt nyilván egy nemzetközi, sőt nemzetek fölötti fórumra gondol, amely azonban nehéz feladata megoldásához a megfelelő hatalommal rendelkezik és rendelkezéseit a megfelelő szankcióval és erővel végre is képes hajtani.

A pápa jól tudja, hogy az itt megjelölt feladat megoldása elé mily emberfeletti nehécségek tornyosulnak. „Nem titkoljuk el sem azt a rengeteg leküzdésre váró nehécséget, sem pedig azt a szinte emberfeletti jóakaratot, mely szükséges ahhoz, hogy a jelzett kettős feladatnak (nyilván a lefegyverzésnek és az egyezmények végrehajtásának, ill. a megfelelő revíziók megejtésének) eleget tegyenek. De ez a kettős munka annyira lényeges a tartós béke szempontjából, hogy a felelőcséget érző államférfiakat semmi sem tarthatja vissza annak vállalásától és a jóakaratu együttműködéstől. A jövendő jót szem előtt tartva le kell győzni a múlt sikertelen kísérleteinek fájdalmas emlékeit és nem szabad megrettenni annak a gigantikus vállalkozásnak tudatától, amelyet az ilyen munka megkövetel.“ — Nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a fent említett nemzetek feletti fórum megalkotása nem kevesebb jóakaratot és fokozott erkölcsi felelőcségtudatot követel meg. Hogy honnan merítheti az emberiség e feladatok megoldásához szükséges erőt, arra válaszol részben az ötödik pont.

Az utolsó pont a vallás kérdését tárgyalja. „Az erkölcsi elvekre épített új rendben nincs helye a vallásüldözésnek.“ Mert csak „a személyes és transcendens Istenbe vetett élő hit“ (érdemes felfigyelni arra a két tulajdonságra, amelyet a pápa Istennel kapcsolatban hangsúlyozni szükségesnek tart) adja meg azt az erkölcsi erőt, amely az egész élet folyását elrendezi. Azonfelül a hit az a kapu, amelyen keresztül a szívbe lépnek azok a többi szükséges erkölcsi tulajdonságok, amelyek együtt felépítik az erős és szívós jellemet, amely nem ingadozik az igazságosság útján. Erre az erkölcsi jellemre ma van szükség, „amikor mind az államférfitől, mind az utolsó polgártól a bátorság és az erkölcsi erő maximumát követeli az új Európa és egy új világ felépítése azok fölött a romok fölött, amelyeket egy világkonfliktus a maga erőszakával, gyűlöletével és a lelkek megosztásával véghezvitt.“

Épp ezért a pápa „megmagyarázhatatlannak“ találja, hogy „egyes vidékeken megalázó rendelkezések zárják el a keresztény hit hirdetésének útját, mialatt tág és szabad utat engednek annak a propagandának, mely az Egyház ellen küzd; kivonják az ifjúságot a keresztény család és az Egyház áldásos befolyása alól és krisztusellenes szellemenben nevelik fel, meggyökereztetve az ifjú lelkekben a keresztényellenes fogalmakat, elveket és gyakorlatokat...; csupa olyan rendszabályok, amelyek nemhogy enyhültek, vagy megszűntek volna a háború folyamán, hanem több szempontból még elmérgesedtek. Hogy ilyenek és ehhez hasonló dolgok még a jelen óra szenvedései közepette is folytathatók, szomorú jele annak a lelkületnek, amellyel az Egyház ellenségei a híveket a többi valóban nem csekély áldozat között még a lelkiismeret keserű aggodalmával is megterhelik . . . Isten a tanunk rá, hogy egyforma érzülettel szeretjük az összes népeket kivétel nélkül. És hogy még a látszatát is elkerüljük annak, mintha pártos lelkület vezetne bennünket, azért idáig a legnagyobb tartózkodást kényszerítettük magunkra. De ezek az egyház-

ellenes rendelkezések, valamint rendelkezések azok ellen a célok ellen, amelyeket az Egyház követ, olyanok, hogy már kötelességünknek érezzük az igazság nevében felemelni szavunkat, márcsak azért is, nehogy megzavarodás keletkezzen a híveink között.“

Pedig a hitetlenség, „amely lázadást üt Isten, a világegyetem rendezője ellen, a legveszélyesebb ellensége minden igazságos új rendnek.“ Mindazok, akik az erkölcsi elvekre felépülő új rendet kívánják, „nyissák meg a kapukat Krisztus Egyháza előtt és egyengessék el az utakat, hogy szabadon és háborítatlanul állíthassa természetfeletti erejét és készségét a népek közötti megértés és béke szolgálatába; hogy buzgóságával, valamint szeretetével közreműködhessek abban a mérhetetlen munkában, amit a háború ütött sebek begyógyítása jelent.“

Végezetül a pápa érinti a szociális kérdést is, „amely a háború végezetével még akútabb lesz“. Azonban egyelőre csak utal azokra a megnyilatkozásokra, amelyekben ő és elődei megjelölték a megoldás módozatait. „Ezeket az elveket végre lehetne hajtani a maguk teljességében és azok teljes társadalmi eredménnyel járnának, ha az államférfiakat és a népeket, a munkaadókat és a munkásokat az egy, személyes, törvényhozó és ítélő Istenbe vetett hit vezérelné, a hit abban az Istenben, akinek cselekedeteikről számadással tartoznak.“ A hitetlenség ebben a vonatkozásban is a legveszedelmesebb ellensége minden igazságos rendnek.

Bizonyos, hogy a nemzetközi jog és a politika szempontjából alapvető fontosságú az az öt pont, amelyet a pápa a mai konkrét helyzetben jónak látott oly erőteljes formában megszövegezni. De némiképp a mai ember mindent agyon-politizáló szellemi betegségének jelét kell látnunk abban, hogy bizonyos „hírközlő irodák“ a pápa beszédének csakis ezt a részét ragadták ki és táltalták fel szenzációsan és a „megfelelőnek“ gondolt csonkításokkal. Ezzel szemben nemcsak a vallásos ember, hanem az erkölcsbölcslő és kultúr-filozófus is talán még fokozottabb figyelmet fog szentelni azoknak a fejtegetéseknek, megállapításoknak, kárhooztatásoknak, amelyek a pápa beszédének nagyobbik részét alkotják. Ha viszont bizonyos politikusok még azt vélnék, hogy e második résznek a konkrét jelentősége kisebb, csak azt árulnák el, hogy ők valójában a „lehetőségek tudományának“ (ahogy a politikát meghatározni szeretik) csupán többé-kevésbé értelmes vagy ügyes kulisszatologatói, többé-kevésbé erőszakos vagy ravaszkodó huzalrágatói. Mert nem látják, hogy az igazi „lehetőségek“ mögött van egy változatlan és örök törvényszerű léti szubsztrátum, amely a valódi „lehetőségeket“ megalapozza, azok körét szigorúan körülhatárolja. Minden „lehetőség“, amely a körülhatároláson kívül esik, szintén „lehetőség“ ugyan, amelyet elgondolni, kombinációba venni, főképp pedig erőszakolni lehet, de az ilyen „lehetőségek“ szükségképpen katasztrófához, összeomláshoz vezetnek, még pedig függetlenül a jóhiszeműségtől és a rosszhiszeműségtől.

i. A pápa ezúttal is kötelességének érzi, hogy a háborút a maga igazi arcában mutassa meg. A háború: keserű látomás. Alkalom ugyan nagy és nemes erények gyakorlására is; de mérhetetlenül több az a nemcsak anyagi, de főként erkölcsi rombolás, amelynek okozója; mérhetetlen a szenvedés, amely belőle folyik. A keresztény népek nemcsak távol állottak attól, hogy dicsőítsék, hogy a „legnemesebb emberi hivatást“ lássák benne, hanem mindig a legnagyobb istencsapások közé sorozták.

Rámutat tehát a pápa azokra a „az eseményekre, amelyek messze vidékeken pusztítanak el földeket és házakat és dobnak milliós embertömegeket családostul szerencsétlenségbe, nyomorba és halálba“. Látja a „rettenetes és véres fegyveres összetűzéseket“; nagy aggodalommal gondol „a sebesültek és foglyok szerencsétlen sorsára“, „a légiháború pusztításaira és rombolásaira a népes városokban“, „az államok eltékoztolt gazdagságaira, a nyomorra és éhségre“. „Az ifjúság nagy részének ereje és egészsége megrendül“, „a háború kiadásai és terhei szédületes magasságokra szöknek fel“. A pápa nem volna a népek tanítója és lelkipásztora, ha a dolgokat nem a maguk valóságában tüntetné fel.

Ezzel kapcsolatban külön száll szembe az ú. n. „erő eszményével“. Az erő eszménye megfojtja és megrontja a jog rendjét. „Tegyétek lehetővé és nyissátok meg a kapukat az egyesek, a társadalmi és politikai csoportok számára, hogy megsérthessék mások javait és életét..., és meglátjátok, hogy a jó és rossz fogalma, a jog és a jogtalanság fogalma elveszíti éles megfogalmazását, el fog tompulni, összezavarodik és lassankint teljesen eltűnik.“

2. Minthogy a pápa e „keserű látomás“ megszüntetésének egyetlen módját abban látja, hogy az embereknek vissza kell térniök a kereszténység elveihez és tanításához, ezzel kapcsolatban kitér arra a vádra, amely szerint a kereszténység csődöt mondott volna.

Ismeretes, hogy ez a vád két teljesen különböző oldalról éri a kereszténységet. Az első csoport azt állítja, hogy a kereszténységnek csődöt kellett mondania, mert olyan szellemet képvisel, amely „fajidegen“; ha tehát idejében el nem vetik maguktól, a „faj“ fog elpusztulni. Ezeknek azt válaszolja a pápa, hogy a kereszténység papjai „voltak azok, akik üldözéseken és vértanúságon át megnemesítették a barbárságot, megnyitották a keresztény kultúrát, megmentették Athén és Róma bölcseségének és művészetének maradványait, összegyűjtötték a népeket a keresztény név alatt, elterjesztették a tudást és az erényt...“ „Keresztény Róma, te vagy a kultúra világító tornya; az európai kultúra és az egész világnak adós minden szent dologgal, amit a népekben tisztelhet és a történelemben érvényesíthet. Te vagy a karitász anyja; a te évkönyveid és emlékműveid, zarándokházaid és kolostoraid, a te hőseid és hősnőid, a te misszióid, a te századaid, iskoláikkal és egyetemeikkel — mind bizonyítják a te erkölcsi nagyságod győzelmét. Mert az mindenkit felkarol, mindent elszenved, mindent remél és mindent megtesz, hogy mindenkinek mindene lehessen, mindenkit megvigasztaljon és felemeljen, mindenkit meggyógyítson és meghívjon az Isten fiainak adományozott szabadságra és így mindenkit elvezessen ahhoz a békéhez, amely testvérek tart minden népet, akármilyen nyelven és szokással különbözzék is, egy családot alakít mindenből és egyetlen közös hazát az egész világból.“ Ez tehát annak a Rómának az alkotása, amely a kereszténység közép-pontja és tanítóhivatala, amely igenis „inkább Krisztus, mint a cézárök révén örök város“; annyira nagy, hogy még a régi Róma pogány nagyságának a maradványait és romjait is megvilágítja, a prétorok és a cézárök jogi bölcseségének kódexeit is megtisztítja és nem megfordítva, ahogy azt bizonyos romantikus sovinizmus elhithetni szeretné.

De a kereszténység csődjéről beszélnek olyanok is, akik ma a kereszténységben újra azt a legerősebb bástyát szeretnék látni, amelyen megtörik a mindenkori barbárság ereje; a bástyát, amely megvédi mindazt, ami az emberiségnek legnagyobb és legnemesebb javát alkotja. Attól rettegnek, hogy a kereszténység ma nem tud többé ennek a feladatának megfelelni. Ezeknek a pápa ezt a keserű választ adja: „Az emberek fellázadtak az igaz és hű kereszténység ellen, fellázadtak Krisztus és az ő tana ellen. Csináltak egy kereszténységet a saját képükre; csináltak egy olyan új bálványt, amely nem képes megmenteni, sőt nem is iszonyodik a testi vágyak szenvedélyeitől, az arany és ezüst mohó kívánásától, bálványt, mely elbűvöli a szemet és büszkévé teszi az életet. Csináltak vallást lélek nélkül és új lelket vallás nélkül; egy halott kereszténység álarca ez Krisztus szelleme nélkül. És most proklamálják, hogy a kereszténység csődöt mondott.“

Kemény szavak ezek; de a mai kereszténység ismerője tudja, hogy a pápa szavai szomorú igazságról rántják le a leplet. És mennyire kívánatos volna, hogy mielőtt a mások ajtaja előtt sepernénk, előbb a saját küszöbünk előtt felhalmozódott szemetet takarítsuk el.

3. A karácsonyi beszéd nagy része éppen azokkal a „szerencsétlen tévedésekkel“ foglalkozik, amelyeket megakadályozni ennek a „saját képükre formált“, „halott és csak a halott kereszténység álarcat viselő“ kereszténységnek nem volt többé ereje.

„Nem hányhatunk szemet a fokozatos egyéni és társadalmi elke-reeszténytelenedés ama szomorú látványa előtt; amely az erkölcsök meg-lazulásától az igazság nyílt megtagadásáig vezetett és meggyöngítette azokat az erőket, amelyek hivatva volnának az értelmet felvilágosítani, az akaratot megerősíteni, hogy különválassa a jót a rossztól a magánélet, a családi élet, az állami és a közösségi élet területén egyaránt.“

Vallásos vérszegénységről beszél a pápa, „amely mint valami járvány terjed és sújtja Európa és a világ sok népét“ és olyan „erkölcsi ürességet“ hagy hátra, melyet hiába igyekeznek egy „új vallás“, vagy a mithológia, vagy pedig „új nemzeti“ vagy „nemzetközi“ tartalmakkal pótolni.

Miután sikerült kitépni az emberek szívéből a hitet abban az Istenben, aki a teremtő és mindenképp közös atyja, a jó jutalmazója és a rossz büntetője és ezzel „az emberi szellemet az erkölcsi ravatalra kiterítették“, Istentől és a keresztény gyakorlattól elidegenítették, „nem maradt más hátra, mint hogy az emberek gondolatai és tervei, munkája és kezdeményezése csakis az anyagi világ felé forduljanak és abban merüljenek el.“

Ettől fogva „csak azért izzadnak és törnek magukat, hogy határaikat kiterjesszék, minden eddiginél jobban és minden mértéken felül magukhoz ragadhassák a gazdagságot és a hatalmat... A politikában túlsúlyra jutott a fékevesztett törekvés a hódítás felé és az erkölccsel nem törődő pusztán politikai hitvallás ...“ Ebből a forrásból táplálkozik a köz-gazdaság ama formája is, amely a nagy vállalkozások és szövetségek uralmához vezetett és a társadalmi életben megteremtette „az ember-tömegeket, amelyek könnyen változtatnak házat és lakást, hazát és fog-lalkozást, kedvtelést és barátságot.“

„A társadalmi élet kölcsönös viszonyainak tisztára fizikai és mechanika jellege lett.“ Már pedig a mechanikai, vagy akár biológiai jellegtől auto-matikusan következik a hajlam az „örök kényszer“ és „a hatalom pusztá birtoklásának“ uralma iránt. „Az emberi személyiség és a részleges társa-dalom“ (pl. a család) „felségét és méltóságát megalázták, lealjasították és megszüntették, annak az erőszaknak a gondolatával, amely jogot termel.“ Egyes helyeken a magántulajdon a kizsákmányolás szolgálatába állt és ez természetes ellenhatásként létrehozta az osztályharcot és az arra történő szervezkedést. Másutt viszont „a hitetlen és keresztényellenes állam fog-alma ... annyira magához láncolta az egyéneket, hogy már mintegy meg is fosztotta őket minden függetlenségüktől magánéletükben és közéletükben egyaránt.“

„Ki csodálkozhatnék ma azon, ha ez a radikális ellentét a katolikus tan alapelveivel végezetül is a belső és külső feszültségek égő összeütközéséhez és az emberi életnek ahhoz a pusztulásához, javainak ahhoz a rombolásához vezetett, amit ma látunk.“ „És a háború ... távol van attól, hogy (e bajok) hatását és kifejlődését megakadályozná, sőt azt még elősegíti, siettetni és kiszélesíti és pedig annál nagyobb pusztulással, minél tovább tart és a katasztrófát még általánosabbá teszi.“ „Az a szel-lem és célkitűzés, amellyel gyakran a technikai haladást megvalósították“, — önmaga megbüntetőjévé lett — „megteremtven a rombolás eszközeit, amelyek ma szétrombolják azt, amit tegnap építettek.“

4. A pápa főgondja természetesen az újjáépítés, amely azonban nem lehet ugyanolyan, vagy még nagyobb veszedelmek forrása, hanem az emberiséget megnyugváshoz, igazsághoz, joghoz kell elvezetnie. A régi rendnek el kell tűnnie, hogy átadja helyét egy „új rendnek“, egy „az erkölcsi elvekre épített új rendnek“.

„A fentjelzett tévedések okozta (mai) nagy szerencsétlenséggel szem-ben nincs más mentség, mint visszatérni azokhoz az oltárokhoz, amelyek lábainál a hívők megszámlálhatatlan nemzedéke nyerte már el az áldást és az erkölcsi erőt kötelességei teljesítéséhez. Nincs más mentség mint visszatérni ahhoz a hithez, amely megvilágosította az egyeseket és a

társadalmakat és megtanította őket egymás jogaira és kötelességeire. Nincs más mentség, mint visszatérni a társadalmi rend ama bölcs és megingathatatlan szabályaihoz, amelyek mind a nemzeti, mind a nemzetközi területen hatásos gátat vetnek a szabadság visszaélései ellen épügy, mint a hatalom visszaélései ellen.“

Óva int legfőként azoknak a „tévedéseknek“ a lehetőségeitől, amelyek egy „új rend“ terveibe belesúszhatnak és csak „a rosszat segítik elő“. A jövő felépítése „megköveteli az okos komolyságot és az érett megfontolást nemcsak a vállalandó feladat gigantikus nehézségei miatt, hanem a súlyos következmények miatt, amelyeket e feladat elbukása esetén anyagi és szellemi téren okoz. Ez a feladat nagy távlatokban gondolkodó értelmet és határozott döntésekre támaszkodó akaratot, bátor és munkás embereket követel meg. De legfőként és mindenekelőtt lelkiismeretet követel, amelyet terveiben, döntéseiben és cselekedeteiben a felelősség élő érzése mozgat és hajt és amely nem riad vissza a meghajlástól Isten szent törvényei előtt. „Mert ha az „új rendet“ alakító erő nem fog párosulni erkölcsi megfontoltsággal és az erkölcsi rend őszinte vágyával, akkor „beigazolódik kétségtelenül Szent Ágoston mondása: futnak ugyan, de nem (a célhoz vezető) úton futnak. És ezért minél tovább futnak, annál erősebben tévednek, mert annál meszszebbre jutnak el az úttól.“

Régi bölcsesség, hogy minden háború vége a békekötés — bár néha a pusztulás is, ahogy a történelem igazolja. A pápa óhajtaná, ha az emberek a jövő béke tervezetései közt eszükben tartanák a történelem tanítását. „Tanítja a történelem, hogy az olyan békeegyezményeknek, amelyeket az erkölcsi követelményekkel és a politikai bölcsességgel ellentétes szellemben és körülmények közt kötöttek meg, mindig szomorú és rövid életű volt.“ „Valahányszor engedtek a kísértésnek és a maguk elképzelését rákényszerítették az emberiségre, a józan ész, az önmérséklet, az igazság és az emberiség ellenére, nem kis meglepetésükre hamarosan meghiúsult remények és elvetélt tervek romjai közt találták magukat.“ „Éppen ezért, hogy e szerencsétlenséget kikerüljük, kell, hogy őszinte jóakarattal és a nemes hozzájárulás szándékával nemcsak ez vagy az a párt, nem csupán ez vagy az a nép, hanem minden nép, sőt az egész emberiség ebben a békében közreműködjék. A közjó általános parancsa azonkívül megköveteli a kereszténység közreműködését is“, és pedig „a felépítendő új épület vallási és erkölcsi szempontjai miatt.“ Ebbe az összefüggésbe kapcsolódik be azután az az ötszörös „non licet — nem szabad“, amelyet kommentárunk első részében ismertettünk és amely ezekkel a komoly szavakkal kezdődik: „Élünk tehát a jogunkkal, vagy helyesebben a kötelességünket teljesítjük, ha ma, a szent karácsony előestéjén. . . apostoli küldetésünk tekintélyével és szívünk melegének felszításával az egész földkerekség figyelmét és gondolatait rátereljük azokra a veszedelmekre, amelyek a békét fenyegetik.“ „Ezért összefoglalva és kiegészítve mindazt, amit más alkalmakkor már kifejtettünk, sürgetjük most is a nemzetközi rend bizonyos lényeges feltételeit, amelyek minden népnek igazságos és tartós békét ígérnek.“

Aki XII. Pius pápa karácsonyi szózatát az emberiséghez akár eredetijében, akár a mi szerény kommentárunkban figyelmesen elolvasta, nem zárkozhatik el annak felismerése elől, hogy ez a beszéd jelentőségében messze túlnő a ma elég gyakori „nagy beszédek“ jelentőségén is. A személy, aki elmondotta, a katolikus hívők szemében Krisztus helytartója. De a többiek szemében is egy világegyház szuverén feje; azonfelül olyan intézmény legfőbb irányítója, amely Európát és a többi világrészeket tovább civilizálta és a legnagyobb kultúr javakkal ajándékozta meg és ajándékozta meg ma is. Aki azonfelül a lelkek legmélyére is képes tekinteni, tudja, hogy a Vatikán

ma millió és millió szív kifejezett vagy eltitkolt reménységének nagy és féltett záloga, néha talán utolsó reménye. Ezek az emberek nem csalatkoztak reményükben: az igazság, a jog, a szeretet és az egész erkölcsi rend e legfőbb őre és tanítója szólott: „annyi engedékenységgel“, de ugyanakkor szilárdsággal emelte fel szavát. Talán vannak, akik attól félnek (vagy azt remélik?), hogy a pusztában kiáltó szava marad csupán, mert hisz nincs mögötte hatalom. Tévednek. Van olyan hatalom is, amely nem a szuronyokra támaszkodik.

Melyik az erősebb? Az emberek erkölcsétől függ. Ez a mi nagy felelősségünk.

JÁNOSI JÓZSEF S. J.

őrendű életszükségleti javak árai és a széles néprétegek jövedelmének alakulása között. E szerint drágaság lenne akkor, ha a jövedelmek esnének, miközben az árak változatlanok maradtak, vagy akkor is, amikor az árak esnek, de a jövedelmek még jobban. Ilyen helyzetekre azonban nem szoktunk gondolni, amikor drágaságról beszélünk, mert ehhez az elnevezéshez mindig hozzáfűzzük az árak emelkedésének képzetét, következék ez be akár változatlan jövedelmek mellett is, akár pedig úgy, hogy a jövedelmek emelkednek ugyan, de nem olyan mértékben, mint az árak.

Drágaságon tehát mindig áremelkedést értünk, akár emelkednek egyidejűleg a jövedelmek, akár nem. De még ezen túl is lehet mennünk, mert hajlandók vagyunk drágaságról beszélni minden áremelkedés mellett, tehát még akkor is, amikor a jövedelmek emelkedése az árak emelkedése mögött nem marad el, sőt talán azt még felül is múlja. Így kapcsolódik megállapításunk egyoldalúan csak az árak emelkedéséhez és beszélünk drágaságról olyankor is, amikor a jövedelmek egyidejű emelkedésénél fogva nem helyénvaló, viszont nem emlegetjük a drágaságot olyankor, amikor az árak és jövedelmek viszonya indokolttá tenné, csak éppen ez az aránytalanság nem az árak emelkedésének kíséretében jelentkezik.

Az árak emelkedésének többféle esete van. E szerint különbséget kell tennünk az egyes áremelkedések között, amelyeknek előzményei és következményei nem egyenlők. Még ha csak azokra az esetekre korlátozzuk is figyelmünket, amikor a jövedelmek elmaradnak az árak emelkedése mögött és így joggal beszélünk drágaságról, akkor sem tarthatjuk mindegyik drágaságot egyenlő jelentőségűnek. Az olyan drágaság, amely csak átmeneti állapotot jelent és elkerülhetetlennek látszik egy jobb helyzet kialakulásának útján, nyilvánvalóan nem részesülhet olyan kedvezőtlen elbírálásban, mint az a drágaság, amely csak rosszabbodhatik és így a legnagyobb aggodalomra adhat okot. Persze lehet vitatkozni azon, hogy a drágaság akármelyik alakja valóban elkerülhetetlen és szükséges-e, de aszerint, amint a drágaság bizonyos jelentkezését kevésbé, másikat pedig jobban kifogásolhatjuk, mégis csak különbséget fogunk tenni az egyes esetek között.

Miután a drágaságot az árak emelkedéséhez kötjük és az árak emelkedésének vizsgálata az, amely a drágaság magyarázatát is lehetővé teszi, a továbbiakban mindenekelőtt nem magát a drágaságot, hanem az árak emelkedését fogjuk tárgyalni.